

M U N I
M E D

Koncepce zdraví a nemoci

Kyasová Miroslava

Katedra ošetrovatelství a porodní asistence LF MU

M U N I
M E D

***„Zdraví není všechno,
ale bez zdraví je všechno na nic“***

Charakteristika zdraví podle WHO - 1946

- *„Zdraví je stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody a nejen nepřítomnost nemoci nebo vady“*

Charakteristika zdraví podle WHO - 1984

- *„Zdraví je stav, který na jedné straně umožňuje jednotlivcům i skupinám lidí **poznat vlastní cíle a uspokojovat potřeby** a na druhé straně **reagovat na změny a vyrovnávat se se svým prostředím**. Zdraví je chápáno jako zdroj každodenního života a ne jako cíl života. Jde o pozitivní koncepci, která zahrnuje společenské a osobní zdroje, stejně jako fyzické možnosti“*

Zdraví a společnost

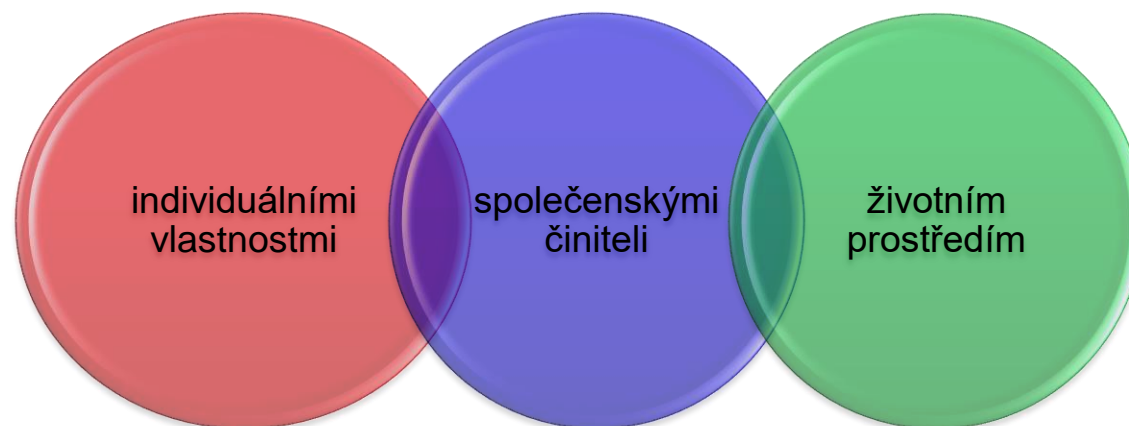
➤ úroveň zdraví je dána:

- prosperitou společnosti
- ekonomickou
- politickou
- humanitní

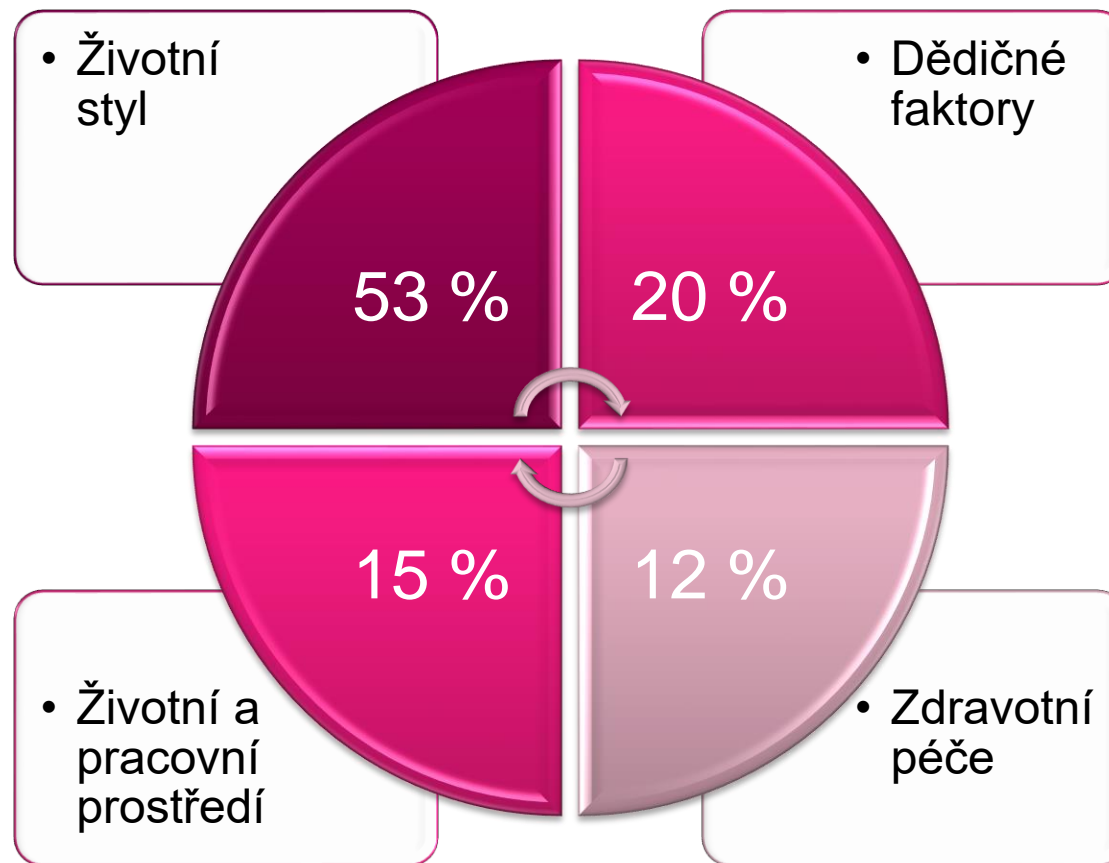
} vyspělostí

➤ determinována 3 faktory:

Zdravotní stav - determinanty

Zdravý způsob života/životní styl

- *jsou činnosti zaměřené na porozumění:*
 - zdravotního stavu,
 - udržení optimálního zdraví,
 - prevence nemocí a úrazů,
 - dosažení maximálního fyzického a psychického potenciálu
- *chrání před chorobami a poskytuje možnost jejich včasného odhalení*

Faktory ovlivňující vnímání zdraví

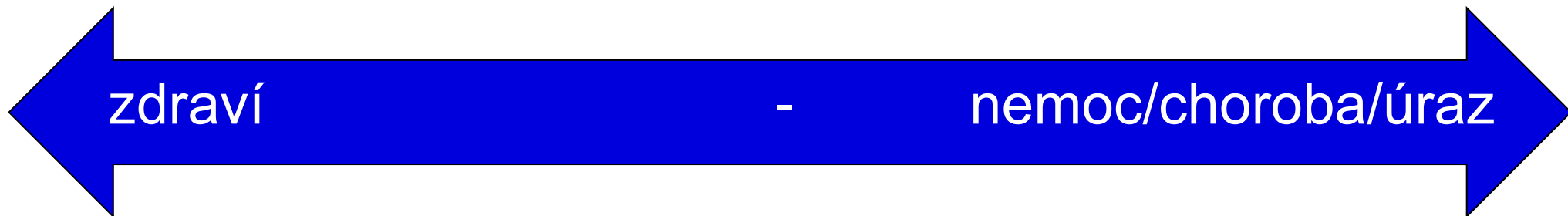
- Věk – vývojový stav, pohlaví
- Vzdělání
- Žebříček hodnot, očekávání od sebe samého
- Výchova
- Předcházející skutečnosti
- Společenské a kulturní vlivy
- Další

Modely zdraví

- klinický
- ekologický
- hraní rolí
- adaptační
- eudemonistický
- holistický

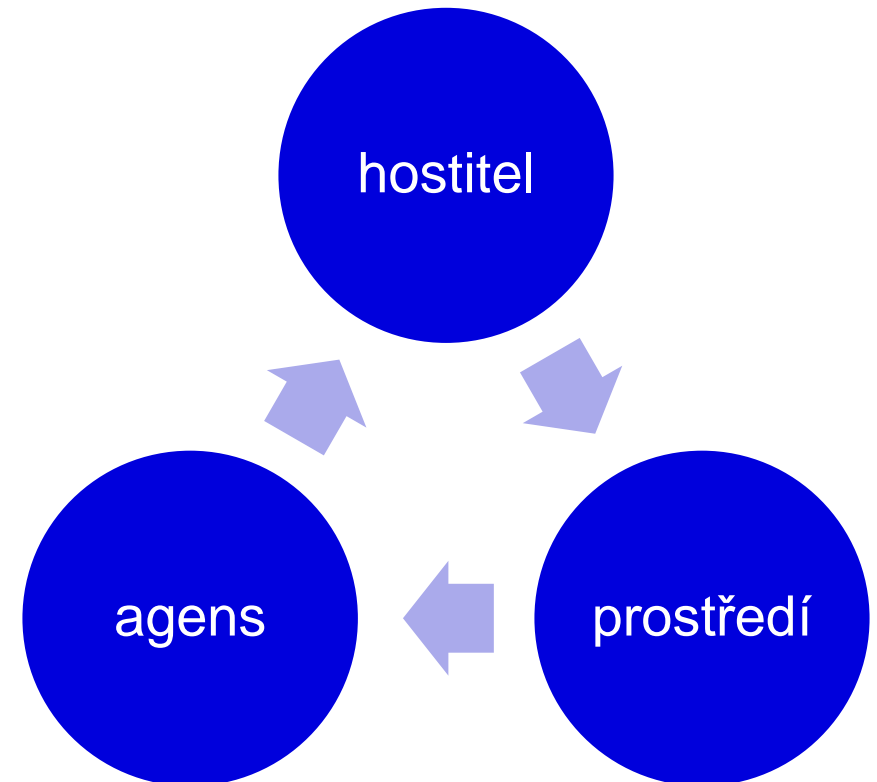
Klinický model zdraví

- zdraví jako nepřítomnost znaků a symptomů choroby nebo úrazu
- používají ho lékaři:
 - aktivity směřují na úlevu od symptomů nemoci, zbavení bolesti a následků nemoci
 - pokud se symptomy již nevyskytují, lékař to chápe jako návrat jedince do stavu zdraví

Ekologický model zdraví

- založen na vztahu lidí a prostředí;
- má 3 interaktivní prvky:
 - *hostitel* - osoba či skupina, která může být vystavená riziku nemoci
 - *agens* - faktory prostředí, které mohou svou přítomností vyvolat nemoc
 - *prostředí* (vnější nebo vnitřní) - může predisponovat osobu k vývoji choroby

Zdraví je neustále měnící se stav

Model hraní rolí

- schopnost jedince plnit své společenské úlohy (tj, vykonávat svoji práci)
- *„zdraví jsou ti, kteří mohou plnit své úlohy (i když jsou klinicky nemocní)*
- model předpokládá, že choroba je neschopnost vykonávat svoji práci
- jedinec neplní pouze jednu roli (pracovní), ale několik matka, student... a ty může jedinec považovat za důležitější než je role pracovní

Adaptační model zdraví

- založený na adaptaci „Zdraví = tvořivý proces“
- jedinci se aktivně a soustavně adaptují na své prostředí (choroba = selhání adaptace)
- cílem léčby je navrátit jedinci schopnost adaptace

Definice zdraví Marray, Zentner, 1985:

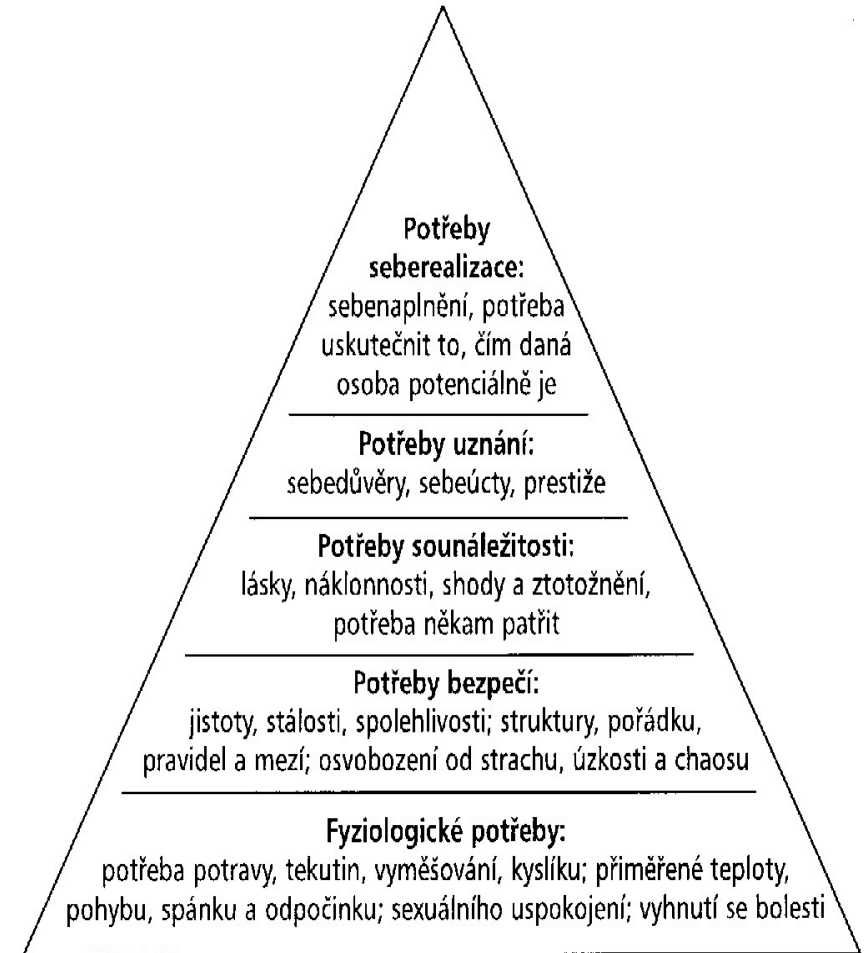
- „*Stav blaha, ve kterém je osoba schopna využívat cílené, adaptivní odpovědi a procesy – fyzicky, duševně, emocionálně, duchovně a sociálně – jako odpověď na vnitřní a zevní stimuly (stresory) s cílem udržení relativní stability a pohody v úsilí dosáhnout osobní a kulturní cíle.*“

Eudemonistický model zdraví

- *Zdraví* = stav uplatnění osobního potenciálu
- *Choroba* = stav, zabraňující seberealizaci

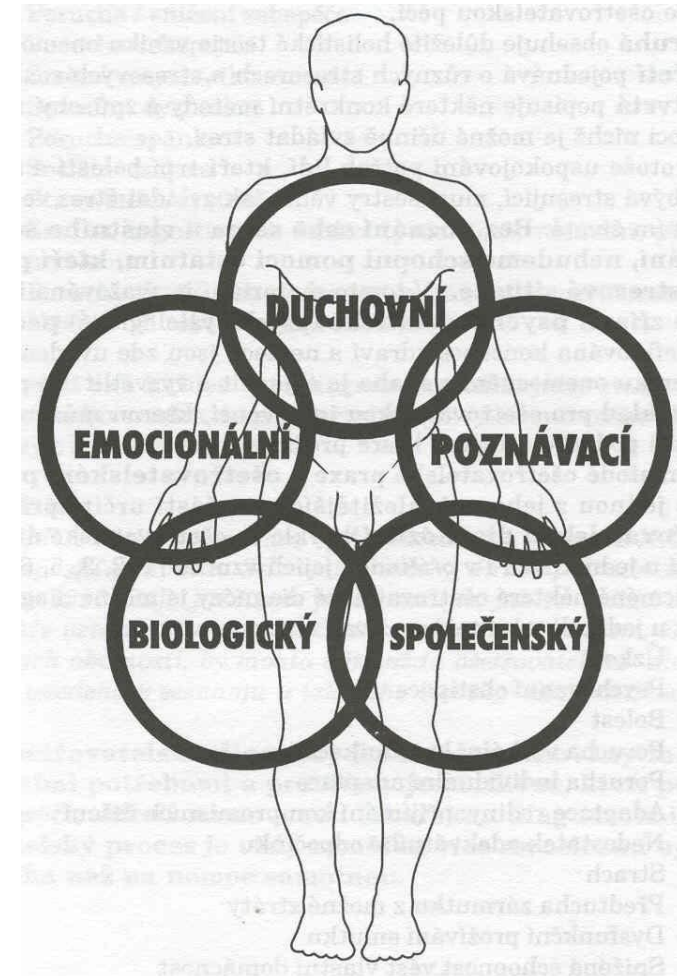
Eudaimonismus

- názor, postoj, životní strategie, který sleduje jako cíl dosáhnout vnitřního blaha

Holistický model zdraví

- zdraví jako celek a ne analýza/oddělování jednotlivých oblastí zdraví
- zahrnuje celou osobnost člověka, jako celistvou bytost a všechny stránky jejího životního stylu tj. zvládnutí stresu, tělesnou zdatnost...

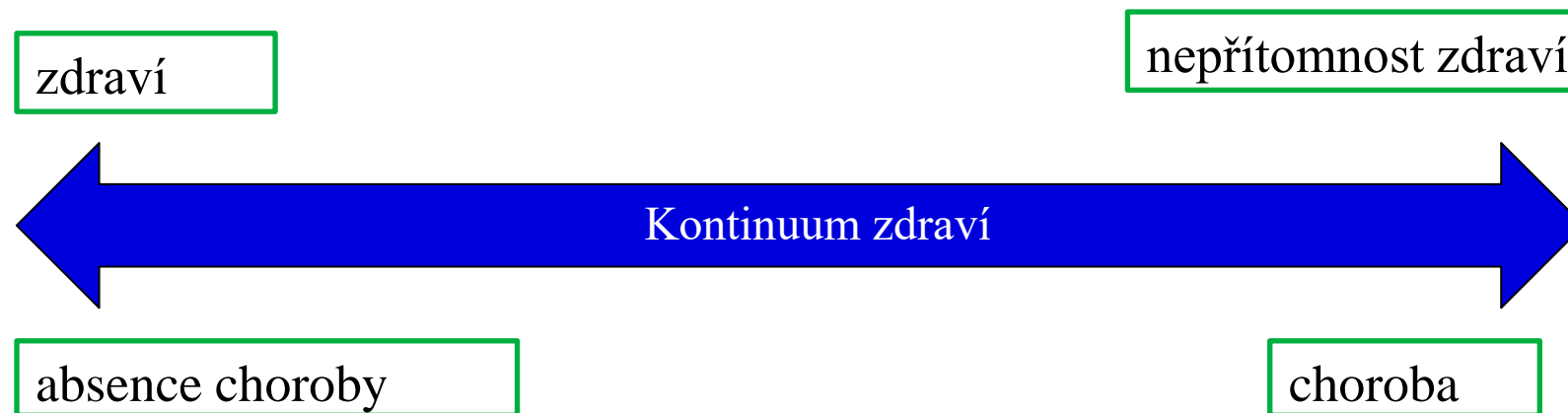

NEMOC

- nemoc – stav, kdy se osoba necítí zdravá
- choroba – medicínsky termín, porucha tělesných a duševních funkcí, vyústující do snížené výkonnosti nebo zkrácení života
(akutní, chronická, infekční, degenerativní, funkční, maligní, psychosomatická)

Nemoc

- lze chápat jako **protiklad vůči zdraví** = alternativní model
- mezi oběma póly (ideální zdraví a těžký klinický průběh nemoci) je pak přechodné pásmo

Nemoc

- **Subjektivně** se nemoc ("illness") pociťuje jako "*být nemocný*", tj. jako individuální zážitek poruchy "cítění se", jako "necítění se dobře", jako pocit churavosti, utrpení, ohrožení, strachu, starosti a bolesti, vratkosti a nevykonnosti, selhání a "jinakosti". Všechno dohromady ústí do sociální a medicínské potřeby.
- **Objektivně** nemoc rozpoznává lékař ("disease") podle příznaků porušené struktury a funkce, nezávisle na tom, jsou-li subjektivně vnímány i pacientem.

Představy a koncepty lékaře i nemocného jsou v úzké spojitosti s dobovými sociálními a ekonomickými podmínkami a světonázorovými proměnami.

Představy o vzniku onemocnění

- nemoc = posedlost d'áblem
- nemoc = trest za hřích
- teorie bakterií
- biomedicínský model

Holistické teorie vzniku nemoci

- Homeostatické teorie
- Psychosociální teorie
- Biobehaviorální teorie

I. Homeostatické teorie

❖ Claude Bernard

- zdraví závisí na schopnosti lidského organismu udržet si rovnováhu vnitřního prostředí navzdory měnícím se požadavkům vnějšího prostředí
- nemoc je výsledkem poruchy vnitřního prostředí těla, vzniká z poruchy schopnosti organismu komunikovat s vnějším prostředím

I. Homeostatické teorie

❖ Walter Cannon

- zdůraznil zpětnovazební mechanismy, kterými je organismus schopen regulovat vnitřní prostředí
- poznal, že tělem koordinované, samoregulační fyziologické procesy jsou nutné pro zachování stabilního stavu
- zkoumal poplachovou tělesnou reakci „boj – únik“

I. Homeostatické teorie

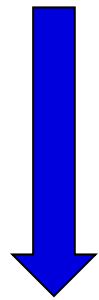
❖ Hans Selye

- moderní teorie stresu – nespecifická reakce těla na jakýkoliv požadavek
- sledoval vnitřní reakce na stres, který je měřitelný v termínech fyziologických reakcí
- základní osu představuje endokrinní adreno-kortiko-hypofyzární systém
- jedinec má omezené kapacity energie pro adaptaci

I. Homeostatické teorie

❖ Hans Selye

➤ všeobecný adaptační syndrom

alarmující reakce

stav rezistence (odolnosti)

stav vyčerpání

➤ místní adaptační syndrom

II. Psychosociální teorie

❖ Harold Wolff

- sledoval, jak neefektivní adaptace může vést ke zhroucení homeostázy a následkem toho k onemocnění
- nemoc je často důsledkem neadekvátních adaptačních pokusů o obnovení homeostázy – obvykle reakce stejným orgánem

II. Psychosociální teorie

❖ Stewart Wolf

- nemoc jako způsob života
- role mozku v regulaci procesů těla a v příčině vzniku onemocnění
- mozek je významným nástrojem pro interpretaci vnějšího prostředí užíváním symbolů

II. Psychosociální teorie

❖ Schwartz

- mozek je mediátorem mezi zevním a vnitřním prostředím
- mozek je adaptivní systém, který je zapojen do autoregulace těla

Organismus mozek/tělo

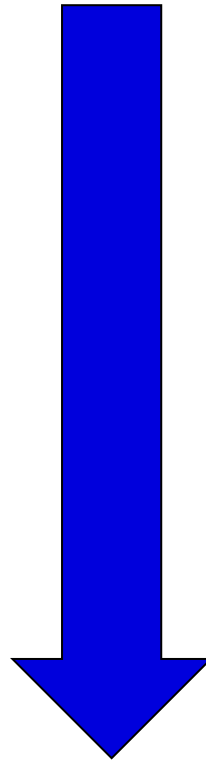
pozornost/autoregulace

spojení

samoregulace

správná funkce

zdraví

nepozornost/dysregulace

porucha spojení

porucha regulace

porucha funkce

nemoc

II. Psychosociální teorie

❖ Thomas Holmes a spol.

- teorie o životních změnách a následném vzniku nemoci
 - *seznam nedávných zážitků*
 - *pořadí hlavních životních změn*
 - *jednotky životních změn*

Stupnice sociálního přizpůsobení

Jednotky životních změn (LCUs)	Hlavní životní události v průběhu posledních 12 měsíců
100	Úmrtí manžela (manželky)
73	Rozvod
65	Odloučení manželů
63	Pobyt ve vězení
63	Úmrtí blízkého člena rodiny
53	Vlastní úraz nebo nemoc
50	Svatba
47	Propuštění z práce
45	Smíření manželů
45	Odchod do důchodu
44	Změny ve způsobu zdravotního chování člena rodiny
40	Těhotenství
39	Sexuální potíže
39	Získání nového člena rodiny
39	Náprava obchodních záležitostí
38	Změna finančních podmínek
37	Úmrtí blízkého přítele
36	Změna práce (do jiného odvětví)
35	Změna v počtu hádek s manželem/manželkou
31	Úvěr či splátky přesahující 10 000,- dolarů
30	Zabavení majetku pro nezaplacené splátky nebo úvěr
29	Změna odpovědnosti v práci
29	Syn nebo dcera opouští domov
29	Potíže s tchánem nebo tchýní
28	Vynikající osobní výsledky
26	Manžel (manželka) začal pracovat nebo ukončil práci
25	Změna životních podmínek
24	Změna osobních návyků
23	Potíže se šéfem
20	Změna pracovní doby nebo podmínek
20	Změna bydliště

Stupnice sociálního přizpůsobení

Jednotky životních změn (LCUs)	Hlavní životní události v průběhu posledních 12 měsíců
19	Změna v rekreačních aktivitách
19	Změna v církevních aktivitách
18	Změna ve společenských aktivitách
17	Splátky nebo úvěr menší než 10 000,- dolarů
16	Změna spánkových návyků
15	Změna počtu rodinných setkání
15	Změna stravovacích návyků
13	Prázdniny / dovolená
12	Vánoce
11	Malé porušení zákona

(Převzato z Holmes, T. H., and Rahe, R. H.: The Social Readjustment Scale. Journal of Psychosomatic Research 2:214, 1967. Reprinted with permission of authors and Pergamon Press, Ltd.)

II. Psychosociální teorie

❖ Thomas Holmes a spol.

- 1 – 149 žádné významné životní změny
- 150 – 199 mírné životní změny (33 %)
- 200 – 299 střední životní změny (50 %)
- 300 – více velké životní změny (80 %)

II. Psychosociální teorie

❖ Richard Lazarus

➤ teorie drobných denních potíží jako příčiny onemocnění

II. Psychosociální teorie

(Richard Lazaurus)

❖ Drobné denní potíže:

- problémy s váhou
- zdraví členů rodiny
- vzestup cen běžného zboží
- tělesný vzhled

II. Psychosociální teorie

(Richard Lazaurus)

❖ Drobné denní příjemnosti:

- dobrý vztah s přítelem
- cítit se zdráv
- dostatek spánku
- návštěva někoho, zatelefonování, napsání někomu

III. Biobehaviorální teorie

❖ Friedman a Rosenman

- snaží se specifikovat určitý způsob chování a jeho vztah k onemocnění
- jedinci typu A x jedinci typu B

Studijní literatura:

➤ MASTILIAKOVÁ, D.

Holistické přístupy v péči o zdraví. Brno: IDV PZ, 1999.